

Киричок І. В. Створення сучасного простору університетської бібліотеки: необхідність, можливість, реальність [доповідь] / І. В. Киричок, Н. Д. Гаєва, О. А. Неговелова // Стратегія розвитку медичних бібліотек України: пошук нових форматів : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2018 року, м. Тернопіль. – Київ ; Тернопіль, 2018. – С. 161–167.

УДК:027.7:021.6:022

СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ПРОСТОРУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: НЕОБХІДНІСТЬ, МОЖЛИВІСТЬ, РЕАЛЬНІСТЬ

Киричок Ірина Василівна, директор

Гаєва Наталя Дмитрівна, учений секретар

Неговелова Оксана Анатоліївна, заступник директора

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету

Україна, місто Харків

Певний час бібліотеки вузів почувалися впевнено у сфері інформаційного обслуговування навчального процесу: підручники видавались великими тиражами, фонди навчальної літератури регулярно оновлювались, проводилась інформаційна робота серед всіх категорій користувачів. І хоча існував дефіцит певної навчальної літератури, здавалося, що користувачі, особливо студенти, забезпечені матеріалами для навчання.

Це було до цифрової епохи, з її початком робота бібліотекарів значно ускладнилась, але проблеми, які перед ними постали, були швидко визначені: фахівці зорієнтувалися у великих масивах інформації, представленій в мережі, навчилися навчати свої читачів грамотному пошуку релевантної і корисної інформації, витрачаючи на нього менш часу.

Бібліотекарі давно працюють з великими масивами інформації, створюють різноманітні власні ресурси, тому стали більше уваги приділяти інформаційному забезпеченню науково-дослідної роботи, навчання алгоритмам пошуку інформації молодих науковців, науково-педагогічних кадрів. Існувала думка, попри те, що друкованої продукції не вистачає, немає

коштів на передплату тематичних комерційних БД, бібліотекою робиться все, щоб забезпечити освітній, науково-дослідний та виховний процеси в університеті на високому рівні. Студентство бачилося нам інформаційно обізнаним, «просунутим».

І в цей же час більшість бібліотек зіткнулися з тим, що читачі перестали відвідувати читальні зали, обсяги книговидач стали швидко зменшуватись. Невже користувачів на 100 відсотків задовольняє Інтернет? А кому, як не бібліотекарям, знати складності щодо пошуку якісної і достовірної інформації, представленої в мережі! Отже, яким шляхом і в якому напрямку бібліотекам йти далі?

Виникли протиріччя між вимогами до бібліотеки з боку її користувачів, що суттєво змінилися у новому міленіумі, та тими реальними можливостями, які вона сьогодні спроможна їм надавати. Сучасний користувач хоче прийти до бібліотеки не лише за інформацією, яку накопичує бібліотека, а й за знаннями і відповідями, що зможуть забезпечити ефективне прийняття рішень користувачем в нестандартних, нових ситуаціях завдяки співпраці з бібліотечними фахівцями, отримати задоволення від реалізації своїх творчих потреб на найвищому рівні. У такому випадку бібліотека стає не просто осередком культури і освіти, а й місцем розвитку самої культури й учасників спільного проектування [2].

Не маючи широких можливостей вивчати досвід роботи зарубіжних колег, не отримуючи достатньої інформації у фахових виданнях, вітчизняним фахівцям було важко винайти той шлях з подолання кризи, яка давно настала. Треба було зрозуміти, як у країнах з розвинутою економікою розвиваються бібліотеки, яким шляхом проводяться зміни.

У більшості країн ще у другій половині минулого століття значно скоротилась їх кількість, є приклади об'єднання бібліотек різних типів, наприклад, публічних з університетськими, що дало змогу поєднати не тільки кошти, а й уникнути дублювання послуг та інше. Ці кроки не тільки не знизили якість і кількість надаваних послуг, а навпаки, стали стартом

стрімкого розвитку бібліотек: кошти йшли на будівництво нових сучасних приміщень, всебічне комплектуванні фондів сучасними ресурсами, оснащення новітньою технікою, підвищення кваліфікації працівників. Всі зусилля були сконцентровані на підвищенні якості роботи.

Як правило, створювався загальний простір, грамотно спроектований, він є комфортним для роботи: багато місць у читальних залах, вільний Інтернет, вільний доступ до більшої частини фондів, є окремі кімнати для роботи індивідуально і в групах, де можна працювати з аудіо- і відео-продуктами, обирати будь який інший вид діяльності або творчості. Так, за кордоном перед переплануванням вузівської бібліотеки створюються робочі групи, до яких окрім представників адміністрації університету і директора бібліотеки, обов'язково залучають викладачів і студентів, адже важливим є думка саме користувачів бібліотеки, в першу чергу студентів, щодо дизайну й функціональної відповідності приміщень [1].

Початок нового століття змінив ситуацію, бібліотекарі стали більше виїжджати за кордон, змогли знайомитись з досвідом роботи колег, вивчити їх шлях до змін, які дозволили сучасним бібліотекам не тільки вижити, а й бути корисними своїм читачам. Головним відкриттям було те, що користувач із задоволенням відвідує бібліотеку. Справа не тільки у комфортних умовах і обсягах інформації, головне, це відчуття впевненості – з якою задачею ти б не прийшов до бібліотеки, ти її вирішиш. На цей результат спрямоване все: від зручних стільців і диванів, шумопоглинальних поверхонь, архітектурних рішень організації простору до наданої інформації, праці й фаху бібліотекаря, формату його спілкування з читачем, задоволення читацьких потреб.

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) постійно вивчає думки користувачів, в першу чергу, студентів, щодо діяльності бібліотеки, знання та використання її ресурсного потенціалу, якості надання бібліотечних послуг, комфортності умов для самостійної роботи.

Одним з пріоритетних напрямів роботи НБ є співпраця із Студентською радою. Це дає можливість вирішувати спільні проблеми і знаходити точки взаємодії. Так, з метою виявлення негативних моментів в обслуговуванні користувачів запроваджено різні види опитування, а для більш неформального спілкування із студентством – круглий стіл «Бібліотека і студентство: діалоги», який проводиться з 2015 року щорічно.

З'ясувалося, наприклад, що більша частина тієї копійки роботи, яку проводить бібліотека з пошуку та аналітичної обробки інформації, аби надати користувачеві зручний й швидкий доступ до неї, студентам незнайома, у самостійній підготовці вони виявились не настільки «просунутими», як нам вважалось, проведення бібліотечних уроків, семінарів, створення сайту бібліотеки виявилось недостатнім для популяризації наших сервісів.

З огляду на це, ми стали ретельніше вивчати проблемні питання у роботі бібліотеки, запровадили веб-опитування студентів за різними темами. Їх думки й зауваження дають нам інформацію для визначення – у якому напрямку ми маємо рухатись у своєму розвитку, аби задовольняти потреби користувачів, створити максимально комфортні умови для спілкування та співробітництва з молоддю.

Протягом 2017 року бібліотека разом із Студентською радою університету провела два веб-опитування студентів ХНМУ. Навесні ми вивчали залученість молоді у соціальні медіа і відвідування ними сторінок НБ ХНМУ у соціальних мережах. Адже наш читач сьогодні саме там, і взаємодія з ним за допомогою медіапростору є важливим вектором діяльності будь-якої бібліотеки. Опитування дало можливість оцінити ефективність бібліотечних сервісів, представлених у соціальних медіа, визначити шляхи щодо їх подальшого вдосконалення, проаналізувати ступінь задоволеності студентів організацією роботи сторінок бібліотеки у соцмережах, якістю наданого контенту.

Результати показали, що бібліотеці є над чим працювати, в першу чергу, над створенням актуального й корисного контенту, а також залучати більше студентів університету до бібліотечного простору, вести з ними постійний віртуальний діалог [3].

Восени 2017 року проведено веб-опитування «Для мене Наукова бібліотека ХНМУ – це...». Веб-анкету заповнили 643 респондента, які відповіли лише на одне запитання – що для них сьогодні є бібліотека університету.

Вислови різні – і схвальні відгуки, і конструктивні зауваження, а є й такі, що змушують серйозно замислитися та терміново вирішувати питання. Але важливим є те, що позитивних відповідей переважна більшість – 79%, адже для студентів бібліотека є головним інформаційним центром, джерелом знань, зоною комфорту й дозвілля тощо.

Так, серед відповідей: *«Для мене Наукова бібліотека ХНМУ – це місце спокою і затишку, де ти можеш з головою полинати в навчання, не боячись, що хтось тобі завадить. Сидячи поміж інших студентів, які намагаються осягнути нові знання, почувашся не таким самотнім серед безмежного потоку знань; з'являється впевненість, що в тебе вистачить сил витримати всі труднощі та не потонути в безкраї інформації, яка кожного дня лине з усіх сторін. Також бібліотека – це місце, де ти знайдеш ключ до іншого світу, де хоча б на кілька годин можеш забути про підсумкові заняття та пари...», «Це джерело корисної інформації, яку не завжди віднайдеши навіть на найкращих ресурсах інтернет-простору, це кваліфіковані працівники, які допоможуть та порадять, де конкретно шукати те, що тобі потрібно, і не варто забувати про чудовий відділ художньої літератури, адже попри навчання, потрібно знаходити час для чогось прекрасного!», «Невід'ємна частина навчання в університеті. Важлива частина університету...», «Величезна скарбниця знань» та ін.*

Серед респондентів були й такі, що не бачать сенсу її відвідувати, або незадоволені роботою бібліотеки – 11% : *«Це місце, де я буваю дуже рідко,*

адже всі необхідні для навчання матеріали я можу завантажити з Інтернету», «На жаль, не всі книги є в наявності...», «Місце, без якого можна прожити, електронні підручники краще».

Таких, що поки не визначили місце бібліотеки у своєму житті – 10%, у більшості – це першокурсники: *«Бібліотека це бібліотека», «Ще не був (була) там» або «Я не знаю».*

Думки, які вислови у своїх коментарях респонденти – студенти всіх факультетів – і вітчизняні, й іноземні, дозволили нам напрацювати певну стратегію: у якому напрямку просуватись далі, як не втратити, а навпаки посилити контакт із молоддю. Стало зрозуміло, що студенти бажають використовувати бібліотеку не тільки для отримання всебічної інформації, потрібної для навчання та ведення науково-дослідної роботи у СНТ, а й для неформального спілкування, проявів творчості, комфортного проведення дозвілля та багато іншого.

А чи готові наші бібліотеки бути корисними у такому аспекті своїм читачам? Ті кроки, яка вже пройшла НБ ХНМУ у пошуку свого місця у мінливих умовах, стали основою для оперативного реагування на посталі запитання: як і в якому напрямку йти. Стало ясно, що університетська бібліотека має створити новий, орієнтований на користувача простір. Для цього недостатньо забезпечити читача підручниками і зорієнтувати у пошуку інформації різноманітними формами і засобами. Треба надати відповідні умови для спілкування, групової та індивідуальної роботи, і не тільки для навчання, а й для організації інтелектуального дозвілля. Треба змінити своє ставлення до таких потреб користувачів, надати відповідний простір та умови.

Проблеми, з якими стикалась бібліотека в останні роки, постійно висвітлювались на засіданнях вченої ради університету у щорічних доповідях директора бібліотеки. І у листопаді 2016 року з метою збільшення корисної площі для обслуговування, в першу чергу студентів, створення сучасних умов для самопідготовки, рішенням вченої ради виділено додаткові

приміщення, а у лютому 2017 – розпочались ремонтні роботи в учбово-лабораторному корпусі (УЛК) університету. Раніше у декількох кімнатах 2-го поверху цього корпусу – це приблизно третина площ – розташовувались відділ обслуговування навчальною літературою з фондами та зал електронної інформації для студентів. Зараз же весь поверх надано для облаштування бібліотечних приміщень трьох відділів: обслуговування навчальною літературою, літератури іноземними мовами, інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення, у структуру якого входять зали електронної інформації. Такий оновлений студентський освітній комплекс бібліотеки сьогодні налічує 3 абонементів і 2 читальні зали з підсобними фондами, 4 зали для самостійної підготовки, декілька книгосховищ навчальної та іноземної наукової літератури, внутрішні відділи та серверну кімнату.

Таким чином, площі збільшено більш, ніж на 550 кв.м, додано 350 посадкових місць, як для читання й самопідготовки, так і для неформального спілкування з можливістю вільної трансформації розстановки меблів за потребою, створено простір для коворкінгу. Скляні стіни й двері на всіх пунктах обслуговування створюють прозорий бібліотечний простір, робочі місця користувачів обладнано сучасною технікою, зали – мультимедійними засобами для проведення освітніх та наукових заходів, розширено та посилено зону Wi-Fi тощо. А головне – до організації простору залучено студентство.

Отже, бібліотека створює сучасний простір разом з користувачами, враховуючи потреби й можливості сторін. Безумовно, реалізувати наші ідеї, бачення щодо оновлення бібліотечного простору стало реальним завдяки підтримці громадськості, в нашому випадку – університетської спільноти, керівництва. Але рушійною силою таких масштабних змін є, в першу чергу, колектив університетської бібліотеки, адже зміни мають відбуватись саме у працівників бібліотек, у їх свідомості.

Таким чином, сьогодні склались відповідні об'єктивні умови, які привели бібліотечну спільноту до необхідності змін:

- *у формуванні нових пріоритетів фахового зростання персоналу бібліотек* – трансформація укорінених поглядів на функції бібліотек, перехід від парадигми зберігання та надання інформації користувачу до парадигми постійних інноваційних змін у бібліотечній справі, проведення спільної з користувачем інноваційно-проектної діяльності з використанням внутрішніх резервів, кумулятивних знань;
- *у визначенні нових тактичних методів та стратегічних напрямів розвитку бібліотечних сервісів* – сервісів, які допоможуть вирішувати користувачу нагальні потреби у мінливому світі, розробляти спільні творчі проекти, виробляти суспільно-значущі інтелектуальні продукти;
- *у створенні сучасного бібліотечного середовища* – оновлення матеріально-технічної бази, формування комфортного бібліотечного простору, його функціональне зонування відповідно різноманітним потребам користувачів, організація коворкінгу.

Університетські бібліотеки пройшли певний шлях у трансформації підходів до вирішення низки організаційних питань як традиційними методами, так і з залученням сучасних технологій. І головне, склались сприятливі умови для всебічної трансформації всіх учасників цього складного, цікавого та направлено на розбудову користувач-орієнтованого середовища, яке дасть можливість всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця, а бібліотеці – формувати новий імідж.

Неможливо змінитись водночас, навіть при наявності великих коштів. Потрібен час не тільки на перебудову, а й на вироблення концепції розвитку, оновлення мислення персоналу, отримання певних навичок як в роботі, так і в спілкуванні з молоддю. Тож робимо висновок – зупинятись на досягнутому ніколи, треба постійно рухатися вперед!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабак Т. А. Библиотечное пространство: опыт зарубежных библиотек по его организации и реорганизации / Т. А. Бабак, О. А. Красюкова // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали II Науково-

- практичної Інтернет-конференції, Харків, 24–31 жовтня 2016 р. / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва]. – Харків, 2016. – С. 6–13. – Режим доступу : <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/13942>.
2. Дмитриев В. А. Современная библиотека – как система формирования инновационного мышления [Электронный ресурс] / В. А. Дмитриев // IV конференция «ТРИЗ. Практика применения методических инструментов» 19-20 октября 2012. – Режим доступа : <https://www.metodolog.ru/node/1606>. – 18.02.2018.
 3. Киричок І. В. Веб-опитування студентів-медиків щодо користування соціальними мережами (за результатами роботи Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету) / І. В. Киричок, О. А. Русанова, К. М. Тесленко // Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс : матеріали круглого столу, Харків, 31 жовтня 2017 року / редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2017. – С. 46-55. – Режим доступу : <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17789>.
 4. Кузнецова Т. Я. Концептуальная модель общедоступной библиотеки нового типа и пути ее реализации [Электронный ресурс] / Т. Я. Кузнецова, В. Г. Деев // Библиотеки нового типа: проект научно-исследовательской работы : [сайт] / Мин-во культуры РФ, АПРИКТ. – Москва, 2014. – Режим доступа : <http://новаябиблиотека.рф/documents/Concept.pdf>. – 14.02.2018.
 5. Самотий Р. С. Архітектурний простір бібліотеки вищого навчального закладу: від реального до ідеального [Електронний ресурс] / Р. С. Самотий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Бібліотекознавство. Книгознавство. – 2010. – Вип. 2. – С. 262–271. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprkpnuiobk_2010_2_28.
 6. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» :

розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.

7. Терещенко О. В. Організація простору сучасної бібліотеки [Електронний ресурс] / О. В. Терещенко. – Режим доступу :
http://belinskogo.kh.ua/Tereshenko_Organization_of_modern_library_space.html. – Опубл. 08.04.2016. – 14.02.2018.